

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 23-24

Київ - 2018

**ВІСНИК
АГРАРНОЇ
ІСТОРІЇ**

23-24'2018

Науковий журнал

Редакційна колегія: Editirial board:

С.О. Білан (заст. гол. редактора)	S.O. Bilan (deputy editor-in-chief)
І.С. Бородай	I.S. Boroday
В.А. Вергунов (заст. гол. редактора)	V.A. Vergunov (deputy editor-in-chief)
С.В. Віднянський	S.V. Bydnjanskij
М.Ю. Виговський	M.Yu. Vygovskij
Вас. М. Даниленко	Bas. M. Danylenko
О.Ю. Єліна	O.Yu. Yelina
І.В. Жалоба	I.V. Zhaloba
С.М. Живора (відповід. секретар)	S.M. Zhyvora (executive secretary)
М.А. Журба (головний редактор)	M.A. Zhurba (editor-in-chief)
І. Ілчев	I. Ilchev
О.С. Каденюк	A.S. Kadenjuk
Д.В. Карєв (заст. гол. редактора)	D.V. Karev (deputy editor-in-chief)
Н.П. Коваленко	N.P. Kovalenko
В.Ф. Колесник	V.F. Kolesnyk
С.В. Корновенко	S.V. Kornovenko
Г.Г. Кривчик	G.G. Kryvchuk
О.М. Кропивко	O.M. Kropyvko
А. Куїк-Каліновська	A. Kuik-Kalinowska
В.І. Кучер	V.I. Kucher
В.І. Марочко	V.I. Marochko
Н. Мгалоблішвілі	N. Mhaloblishvili
В.П. Михайлюк	V.P. Myhajluk
А.Г. Морозов	A.G. Morozov
О.Ф. Нікілев	A.F. Nikilev
С.С. Падалка (заст. гол. редактора)	S.S. Padalka (deputy editor-in-chief)
О.П. Реєнт	A.P. Rejent
Н.Й. Романюк	N.I. Romanuk
І.М. Романюк	I.M. Romanuk
С.М. Свистович	S.M. Svistovich
О.О. Сушко	A.A. Sushko
О.Є. Тарабрін	O.E. Tarabrin
С.М. Тимченко	S.M. Tymchenko
Ф.Г. Турченко	F.G. Turchenko
В.В. Шелепов	V.V. Sheleпов

ISSN 2307-3179

Засновники:

- Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
- Національний університет біоресурсів і природокористування України
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України

*Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.*

*Наказом МОН України № 1528 від
29.12.2014 р. видання включено до Переліку
наукових фахових видань України*

Макетування та верстка:

С. Живора

Комп'ютерний набір:

О. Кропивко, Л. Лановюк

Оформлення обкладинки

А. Мельник

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, кім. 24.
тел./факс (044) 520-12-05; 527-81-16;
e-mail: visnykai@gmail.com,
kafedra_slovjan@ukr.net;
zhyvora@bigmir.net

Друкується за рішенням:

Вченої ради факультету історичної
освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 11 від 20.06.2018);

Вченої ради ННСГБ НААН України
(протокол № 6 від 21.06.2018)

Підп. до друку 21.06.2018

Формат 70 x 108 1/16.

Папір офсет. Друк. різногр.

Ум. друк. арк. 31,6 Обл.-вид. арк. 32,4

Наклад 100 прим.

Друк СПД ФО Куц В.М.

*Автори опублікованих матеріалів
несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат,
економіко-статистичних даних, імен та
інших відомостей.*

РУСИ НА КАВКАЗІ (СЕРЕДИНА X СТ. – SEREDINA XI СТ.)

Ця стаття характеризує перебування русів на Кавказі у середині X – середині XI ст. Походи Русі на Кавказ у IX ст. не було. У першій половині X ст. було здійснено два походи на Каспій, яким посприяв хозарський правитель. Участь русів у подіях на Південному Кавказі у 80-х рр. X ст. пов'язана з появою на території Кавказу Тмутаракані – володіння Русі. Активна участь у подіях на Південному Кавказі у XI ст. стала можливою завдяки союзу з аланами та тим, що кавказькі володарі запрошували русів як союзників під час міжусобиць. Війна з Редедєю була пов'язана з тим, що руси бажали розширити свій вплив на весь Таманський мікрорегіон. Саме завдяки контролю над Тмутараканю стали можливі далекі східні походи.

Ключові слова: Русь, руси, Кавказ, хозари, алани, Тмутаракань.

Одним із найцікавіших аспектів історії Русі є їхні підходи на кавказькі країни та участь у їхньому політичному житті. На жаль, у руських літописах вони майже не зафіксовані і фактично дістали висвітлені тільки завдяки східним джерелам (іудейсько-єврейським та арабо-перським мусульманським). Походи русів на Кавказ у хозарський час вивчала І. Коновалова [7]. Конкретно похід русів на Бердаа вивчав А. Якубовський [14]. Історію русів згідно даних «Дербенд-наме» досліджував В. Мінорський [8]. Експедицію Інгвара до Хорезму дослідив О. Пріцак [11]. Історію Тмуракані як давньоруського князівства вивчав О. Гадло, а як володіння Русі – В. Чхаїдзе [1; 13]. Завданням даного дослідження є аналіз свідчень писемних джерел стосовно цих подій і з'ясування ролі Русі у кавказькому регіоні. Не можна сказати, що проблема взагалі не вивчалась.

Перші походи Русі частина дослідників датує серединою IX ст. Проте вони відомі завдяки свідчення Ібн Ісфандійара, який написав свою хроніку у XIII ст. і в його свідченнях могли відбитись події більш пізньої доби, як наприклад похід описаний ал-Масуді (початок X ст.) та набіг русів на Бердаа. Свідчення ал-Йакубі про те, що грузинські горці просили допомоги у правителя саклабів разом з правителями румійців та хозар ще нічого не значать. Так у Ібн Фадлана саклабами наприклад були названі волзькі булгари, а їхнім правителем емір Алмуш. Правителем саклабів до якого могли звертатися грузини ймовірно мав правити місцевістю поблизу Кавказу інакше втрачався б сенс прохання про допомогу, тому що проти арабського полководця Буги у середині IX ст. допомога потрібна була негайно. Ми вважаємо, що цанари просили допомоги у правителя вассальних від хозар так званих «Чорних Булгар». Першим реальним походом був набіг у першій чверті X ст., коли руси з волі хозар здійснили напад на Ширван у володіння Саманідів у прикаспійському регіоні. Проте їм на зворотньому шляху помстились мусульманські гвардійці хозарського кагана ал-арсія та буртаси. Наступним походом русів був похід 943-944 рр. Ця подія відома у Кембрідзькому документі як похід русу на Фрс (Персію). Ібн Місхавейх уточнює, що місцем подій був Азербайджан і конкретно його столиця Бердаа. Мовсес Каганкватці відзначав, що руси прийшли у Бердаа і утримували його на протязі півроку. Ібн Місхавейх вказував, що повернулись живими з цього походу 300 русів. Руси охарактеризовані як майстерні воїни, які протягом тривалого часу сиділи в осаді та відбивались від сил Марзубана. Йакут ал-Хамаві, Абу-л-Фіда стисло повідомляли, що руси напали на Бердаа. Абу-л-Фарадж Бар Гебрей наводив цифру 20 тис. вбитих войовниками-зайдами, проте називав тими, хто вдерся в Азербайджан лезгів, аланів та саклабів [14; 7; 3; 6, Глава 12; 2].

Після походу русів на Бердаа у X ст. активність русів на Кавказі припиняється, якщо не рахувати походу Святослава на хозар, про який ми вже говорили в одній із своїх статей. Наступні свідчення вже стосуються XI ст. У хозарсько-єврейській переписці X ст. хозарський правитель повідомляв, що захищає країни ісламу від русів, інакше б останні їх знищили. Це звісно, є тенденційною інформацією, оскільки без того щоб хозари пропустили русів не відбулось би і походів описаних у ал-Масуді та Ібн Місхавейха. У кембрідзькому документі згадано про коаліцію ворогів хозар. Серед них 'SY (буртаси), Bab al Abwab (Дербент), ZYBWS (зіхи), TWRQW (огузи), LWZNYW (ймовірно руси, мабуть тут згадувалось ім'я княгині Ольги) [12; 10; 5; 2].

У «Повісті Минулих літ» згадуються яси (донські алани) та касоги (одне з черкеських племен, яке мешкало на Таманському півострові) як союзники хозар. Над ними отримав перемогу Святослав. У 987 р. дербентський емір Маймун б. Ахмад найняв русів для того, щоб спертися на них проти раїсів Дербента. У 989 р. руси допомагають еміру проти фанатика-проповідника з Гіляну. Після цього вони зникають зі сторінок хронік, аж доки князь Мстислав не згадується у літописі як супротивник касозького князя Редеді у двобої у 1022 р. Варто зазначити, що черкеських племен було кілька. Костянтин Багрянородний знав зіхів, касаків та папагів. Грузинські автори знали кашаків та санігів. Про кашаків знав араб ал-Масуді. У руській літописній традиції були відомі тільки касоги, що швидше на все вказує на таманську локалізацію подій. На Тамані знаходилось володіння Русі – Тмутаракань. Варто відзначити, що Тмутаракань мала стати володінням Русі за Святослава. Син Святослава Володимир, активно здійснював політику в Криму проти Херсона. Не маючи бази поблизу це було б важко. Маємо зазначити, що у XI ст. руси згадані як учасники подій пов'язаних з Південним Кавказом. У 1030 р. руси прибули на 38 суднах до Дербенту. Вони протистояли ширваншаху Мінучіхру б. Йазіду і була у них з ним битва поблизу Баку. Ширванці були переможені, а руси піднялись уверх річкою Кура до злиття її з Араксом. Муса б. Фадл син арранського володаря найняв русів для участі в міжусобиці з братом Аскарійа і вони воювали у Байлакана. Після цього руси повернулись у свою країну. В. Мінорський вважав такою Тмутаракань. У 1032 р. руси знову вдерлись і спустошили Шірман. Проте на зворотньому шляху, який проходив через гори, воїни Мансура б. Маймуна напали на них і забрали у русів здобич. У 1033 р. руси разом з аланами здійснили похід помсти проти Дербенту, проте були поблизу Караху переможені Хайсамом б. Мамуном. На думку В. Мінорського та А. Новосельцева походи на Південний Кавказ стали можливі завдяки допомозі кавказьких аланів. Ми не бачимо причин з ними не погодитись. Після того, як Хозарський каганат впав і хозари стали жити у кількох володіннях (Тмутаракань, приморський Дагестан, Ігіль), провідна роль на Північному Кавказі мала належати Кавказькій Аланії. Алани ще за хозарської доби були серйозною силою і виступали то союзниками, то ворогами хозар. Союз з аланами міг налагодити князь Мстислав, який правив східною частиною Русі. У одному надписі з Вестманланду згаданий навіть Хорезм (Kargum). У ньому вказано, що його встановив Гудлейв на честь свого сина Слагві, який загинув у Хорезмі. У хроніках Абу-л-Фадла Мухаммеда б. Хусейна Байхакі було вказано, що один із мусульманських емірів (султан Масуді) у 1035 р. побачив на Абескунському (Каспійському) морі кораблі русів. На думку О. Пріцака, ці кораблі були надіслані на допомогу союзним русам огузам проти Махмуда Газневі. Керувати русами у цьому поході мав Інгвар. Ісландські літописи подавали датою загибелі Інгвара 1041 р. що може свідчити на користь того, що Інгвар перебував у Центральній Азії кілька років і загинув у битві під Асібом. У цьому немає нічого надзвичайного, якщо згадати, що наприклад у 922 р. скандинави перебували на території Волзької Булгарії. Скандинави приїзжали на мусульманський схід як торговці та воїни. Найманство було у них поширеною практикою. У рунічних

каменях, де розміщені надписи, на честь учасників експедиції Інгвара, вказано, що скандинави загинули у Серкланді. Серкландом скандинави зазвичай називали мусульманський схід, частиною якого й був Хорезм [8, Приложение III, Общие замечания 1.3; 6, Глава 10, 42; 4; 10; 9; 13, с. 20-37; 12; 11, с. 421, 463-473, 485-486; 3].

Таким чином ми дійшли наступних висновків. Походів Русі на Кавказ у IX ст. не було. У першій половині X ст. було здійснено два походи на Каспій, яким посприяв хозарський правитель. Участь русів у подіях на Південному Кавказі у 80-х рр. X ст. пов'язана з появою на території Кавказу Тмутаракані – володіння Русі. Активна участь у подіях на Південному Кавказі у XI ст. стала можливою завдяки союзу з аланами та тим, що кавказькі володарі запрошували русів брати участь у міжусобицях. Війна з Редедою була пов'язана з тим, що руси бажали розширити свій вплив на весь Таманський мікрорегіон. Саме завдяки контролю над Тмураканю стали можливі далекі східні походи.

1. *Гадло А. В.* Этническая история Северного Кавказа X – XIII веков – СПб.: Издательство Санкт-Петербургского университета, 1994. – 238 с.
2. *Гаркави А. Я.* Сказания мусульманских писателей о славянах и русских (с половины VII века до конца X века). – СПб.: Типография Императорской Академии Наук, 1870. VIII, 308 с. // Веб-сайт «Восточная литература». Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/X/Garkavi_mus_pis/
3. Путешествие Ибн-Фадлана на Волгу / [Перевод и комментарии А. П. Ковалевского.] Под редакцией И. Ю. Крачковского. Москва – Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1939. 193 с. // Веб-сайт Московского государственного университета. Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/fadlan.htm>
4. История и восхваление венценосцев / Пер. и ред. Кекелидзе К. С. Тбилиси: Академия наук ГрузССР, 1954. 112 с. // Веб-сайт «Восточная литература». Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus15/Istor_vencenoscev/frametext2.htm
5. *Кокочев П. К.* Еврейско-хазарская переписка в X веке. Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1932. 134 с. // Веб-сайт «Гумилевика». Режим доступа: <http://gumilevica.kulichki.net/Rest/rest0504b.htm>
6. *Константин Багрянородный.* Об управлении империей / Пер. под ред. Г. Г. Литаврина, А. П. Новосельцева. – М.: Наука. 1991. 496 с. // Веб-сайт «Восточная литература». Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Konst_Bagr_2/text10.phtml?id=6373; http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Konst_Bagr_2/text12.phtml?id=6375; http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Konst_Bagr_2/frametext42.htm
7. *Коновалова И. Г.* Походы Руси на Каспий и русско-хазарские отношения // Восточная Европа в исторической ретроспективе. М.: Языки русской культуры, 1999. Веб-сайт «Восточная литература». Режим доступа: <http://arповоселев.narod.ru/text/st/konovalova002.html>
8. *Миорский В. Ф.* История Ширвана и Дербента / Пер. С. Г. Микаэлян. М.: Восточная литература, 1963. 265 с. // Веб-сайт «Восточная литература». Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus13/Sirvan_Derbend/text.phtml?id=1893; http://www.vostlit.info/Texts/rus13/Sirvan_Derbend/posl13.phtml?id=1895; http://www.vostlit.info/Texts/rus13/Sirvan_Derbend/pril3.phtml?id=1899
9. *Новосельцев А. П.* Хазарское государство и его роль в истории Восточной Европы и Кавказа. М.: Наука, 1990. 264 с. <http://gumilevica.kulichki.net/NAP/nar0155a.htm>
10. Повесть временных лет. Прозаический перевод на современный русский язык Д. С. Лихачёва // Веб-сайт «Хронос». Режим доступа: <http://www.hrono.info/dokum/1000dok/povest4.php>; <http://www.hrono.info/dokum/1000dok/povest5.php>
11. *Прицак О.* Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). Т. 1. К.: Обереги, 1997. 1084 с.
12. *Прицак О., Голб Н.* Хазарско-еврейские документы X века / Научная редакция, послесловие и комментарии В. Я. Петрухина. Издание 2-е исправленное и дополненное. Москва–Иерусалим: Мосты культуры – Гешарим, 2003. – 240 с. Веб-сайт «Восточная литература». Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/X/Chaz_evr_dok_X/frametext10.htm; http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/X/Chaz_evr_dok_X/frametext11.htm
13. *Чахидзе В. Н.* Тмутаракань – владение Древнерусского государства в 80-е гг. X – 90-е гг. XI веков // Вестник Московского городского педагогического университета. № 1 (5). М.: Изд-во Московского городского педагогического университета, 2010. С. 20–37.

14. *Якубовский А.* Ибн Мисхавейх о походе русов на Бердаа в 332-943/944 // Византийский временник. Т. 24. М.: Изд-во АН СССР, 1926 // Веб-сайт «Восточная литература». Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus13/Ibn_Miskawaich/text1.phtml

References

1. *Gadlo A. V.* Etnicheskaya istoriya Severnogo Kavkaza X – XIII vekov [Ethnic history of Northern Caucasus, X-XIII century]. SPb.: Izdatelstvo Sankt-Peterburhskogo universiteta, 1994. 238 p.
2. *Garkavi A. Ya.* Skazaniya musulmanskikh pisateley o slavyanakh i russkikh (s poloviny VII veka do kontsa X veka) [Data of muslim sources about Slavs and Rus (from mid of VII century until end of X century)]. SPb.: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk, 1870. VIII, 308 p. // Веб-сайт «Vostochnaya literatura». Rezhym dostupu: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/X/Garkavi_mus_pis/. – Nazva z ekrana.
3. Puteshestvie Ibn-Fadlana na Volgu [Travel of Ibn Fadlan on Volga] / [Perevod i kommentarii A. P. Kovalevskogo.] Pod redaktsiyey Y. Yu. Krachkovskogo. Moskva – Leningrad: Izdatelstvo Akademii nauk SSSR, 1939. 193 p. // Веб-сайт Московского государственного университета. Rezhym dostupu: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/fadlan.htm>
4. Istoriya i voskhvalenie ventsenostsev [History and Glory of kings] / Per. i red. Kekelidze K. S. Tbilisi: Akademiya nauk GruzSSR, 1954. 112 s. // Веб-сайт «Vostochnaya literatura». Rezhym dostupu: http://www.vostlit.info/Texts/rus15/Istor_vencenoscev/frametext2.htm
5. *Kokovtsev P. K.* Evreysko-khazarskaya perepiska v X veke [Hebrew-Khazar correspondence of X century]. Leningrad: Izdatelstvo Akademii nauk SSSR, 1932. 134 p. // Веб-сайт «Gumilevika». Rezhym dostupu: <http://gumilevica.kulichki.net/Rest/rest0504b.htm>
6. *Konstantin Bagryanorodnyu.* Ob upravlenii imperiey [About govern of empire] / Per. pod red. G. G. Litavrina, A. P. Novoseltseva. M.: Nauka. 1991. 496 p. // Веб-сайт «Vostochnaya literatura». Rezhym dostupu: http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Konst_Bagr_2/text10.phtml?id=6373; http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Konst_Bagr_2/text12.phtml?id=6375; http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Konst_Bagr_2/frametext42.htm. – Nazva z ekrana.
7. *Konovalova I. G.* Pokhody Rusi na Kaspiy i russko-khazarskie otnosheniya [Raids of Rus on Caspian region and Rus-Khazar relations] // Vostochnaya Evropa v istoricheskoy retrospective [Eastern Europe in historical retrospective]. M.: Yazyki russkoy kultury, 1999. Веб-сайт «Vostochnaya literatura». Rezhym dostupu: <http://apnovoselcev.narod.ru/text/st/konovalova002.html>
8. *Minorskiy V. F.* Istoriya Shirvana i Derbenta [History of Shirvan and Derbent] / Per. S. H. Mikaelyan. – M.: Vostochnaya literatura, 1963. 265 p. // Веб-сайт «Vostochnaya literatura». Rezhym dostupu: http://www.vostlit.info/Texts/rus13/Sirvan_Derbent/text.phtml?id=1893; http://www.vostlit.info/Texts/rus13/Sirvan_Derbent/posl13.phtml?id=1895; http://www.vostlit.info/Texts/rus13/Sirvan_Derbent/pril3.phtml?id=1899. – Nazva z ekrana.
9. *Novoseltsev A. P.* Khazarskoe gosudarstvo i ego rol v istorii Vostochnoy Evropy i Kavkaza [Khazar state and it's role in history of Eastern Europe and Caucasus]. M.: Nauka, 1990. 264 p. <http://gumilevica.kulichki.net/NAP/nap0155a.htm>
10. Povest vremennykh let [The Primary Russian chronicle]. Prozaicheskiy perevod na sovremennuyu russkiy yazyk D. S. Likhachova // Веб-сайт «Khronos». Rezhym dostupu: <http://www.hrono.info/dokum/1000dok/povest4.php>, <http://www.hrono.info/dokum/1000dok/povest5.php>
11. *Prytsak O.* Pohodzhennia Rusi. Starodavni skandinavski dzherela (krim islandskykh sah). [Origin of Rus. Ancient skandinavian sources (except Iceland sagas)]. T. I. K.: Oberehy, 1997. 1084 p.
12. *Prytsak O., Golb N.* Khazarsko-evreyskie dokumenty X veka [Khazarian-Hebrew documents of X century] / Nauchnaya redaktsiya, posleslovie i kommentariy V. Ya. Petrukhina. Izdanie 2-e ispravlennoe i dopolnennoe. Moskva–Erusalim: Mosty kultury – Gesharim, 2003. 240 p. Веб-сайт «Vostochnaya literatura». Rezhym dostupu: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/X/Chaz_evr_dok_X/frametext10.htm; http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/X/Chaz_evr_dok_X/frametext11.htm
13. *Chkhaidze V. N.* Tmutarakan – vladenie Drevnerusskogo gosudarstva v 80-e gg. X – 90-e gg. XI vekov [Tmutarakan – domain of Rus in 80-ies of X century – 90-ies of XI century] // Vestnik Moskovskogo gorodskogo pedagogicheskogo universiteta [Bulletin of Moscow municipal pedagogical university]. № 1 (5). M.: Izd-vo Moskovskogo gorodskogo pedagogicheskogo universiteta, 2010. P. 20–37.
14. *Yakubovskiy A.* Ibn Miskhaveikh o pokhode rusov na Berdaa v 332-943/944 [Data of Ibn Miskhaveikh about raid of Rus on Berdaa in 322 – 943/944] // Vizantiyskiy vremennik [Byzantium Bulletin]. T. 24. M.: Izd-vo AN SSSR, 1926 // Веб-сайт «Vostochnaya literatura». Rezhym dostupu: http://www.vostlit.info/Texts/rus13/Ibn_Miskawaich/text1.phtml

Пилипчук Я. В.

Русы на Кавказе (середина X в. – середина XI в.),

В статье освещается пребывание русов на Кавказе в середине X - середине XI в. Походов Руси на Кавказ в IX в. не было. В первой половине X в. было осуществлено два похода на Каспий, которым помог хазарский правитель. Участие русов в событиях на Южном Кавказе в 80-х гг. X в. связана с появлением на территории Кавказа Тмутаракани – владения Руси. Активное участие в событиях на Южном Кавказе в XI в. стало возможным благодаря союзу с аланами и тем, что кавказские правители приглашали русов как союзников во время междоусобиц. Война с Редедеем была связана с тем, что русы хотели расширить свое влияние на весь Таманский микрорегион. Именно благодаря контролю над Тмутараканью стали возможны далекие восточные походы.

Ключевые слова: Русь, русы, Кавказ, хазары, аланы, Тмутаракань.

Pylypchuk Ya. V.

Rus' in Caucasus (mid of X century – mid of XI century).

This article is devoted to the Rus' in the Caucasus in the middle of the X - the middle of the XI century. Campaigns to the Caucuses in the 9th century wasn't real. Two raids of Rus to the Caspian Sea were carried out in the first half of the tenth century, which was assisted by the Khazar ruler. Participation of Rusians in events in the Southern Caucasus in the 80'-ies of X century is associated with the appearance on the territory of the Caucasus Tmutarakan - the possession of Rus. Active participation in events in the South Caucasus in the XI century became possible due to the alliance with the Alans and the fact that the Caucasian rulers invited Rusov to participate in the internecine attacks. The war with Redede was due to the fact that the Rus' wanted to extend its influence to the entire Taman microregion. It was thanks to the control of the Tmutarakan that far eastern hikes were possible.

Key words: Rusies, Rus, Caucasus, Khazars, Alans, Tmutarakan.

УДК 93:72.03(450+44)«XI-XII ст.»

О.О. ЯСТРУБ

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ГОТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА ІТАЛІЙСЬКОЇ ГОТИКИ (XII - XIII ст.)

Прослідковується зв'язок між Готичним собором і уявленням про світ і Бога. Сприйняття готичного мистецтва ніколи не було однорідним. Зміна ставлення до нього відображала розвиток суспільної, естетичної та філософської думки різних епох. Відношення до цього стилю викликало різкі зміни, і це, швидше за все, свідчить про те, що готика пустила глибоке коріння в європейській культурі. Бурхливий розвиток науки і техніки залишили в повсякденності місце для забобонів і прикмет, що збереглися з часів Середньовіччя. Саме ці невід'ємні елементи середньовічного світогляду знайшли своє втілення в готиці.

Ключові слова: готика, середньовіччя, Відродження, мистецтво, релігія, ментальність, церква, лицарство, філософія.

XII – XIII ст. для більшості країн Західної Європи були періодом найвищого розквіту середньовічної християнської культури. Її невід'ємною частиною було готичне мистецтво – реакція на зміни політичного та соціального характеру. Зростання і зміцнення міст, остаточне становлення лицарства, формування цехових спілок ремісників, розвиток суспільної свідомості і інші особливості зіграли ключову роль в становленні готики.

Готика в своєму становленні і розвитку відображає основні зміни в структурі середньовічного суспільства: слабшання влади і підвалин церкви, висування нових владних сил, розвиток суспільної свідомості, ремесла і техніки. Розширювалися можливості пізнання навколишнього світу, людських відносин. Основним інструментом вище згаданої «ментальної оснастки» середньовічного суспільства стає книга. Але книга (більш монастирська, ніж університетська) формує глибоко релігійне ставлення до навколишньої дійсності, посилює містицизм, доводить людину до вищого ступеня напруги. Настає емоційна розрядка і здійснюється умиротворення. Припинилися спровоковані цими складами бачення. Одночасно назриває істерія, викликана «зникненням